

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки РДГУ

Випуск 25

Рівне
Видавець О. Зень
2014

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. – Рівне: О. Зень, 2014. – 313 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Троян Сергій, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Фісанов Володимир, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Шугаєва Людмила, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

*Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.*

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники.

Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 28 листопада 2014 р.

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 квітня 2010 р.)

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ.
тел. 0-362-22-59-01
isfconf@mail.ru

На початку книги автор обіцяє викласти «распутинскую историю с изначальной непредвзятостью». Частково він виконав обіцянку, показавши безпідставність приписування Распутину вирішальної політичної ролі. Однак, на жаль, доводиться констатувати, що в роботі історика О. Боханова відсутні посилання, проглядається явне прагнення обілити Распутіна шляхом замовчування негативних фактів його життя і акцентування уваги на фактах справжньої і (частіше) вигаданої неправоти противників старця, а також шляхом висловлення праведного гніву з приводу наклепників на «Друга Царів».

Варто зазначити, що на даний час, завдяки діяльності церковних засобів масової інформації і творчості деяких науково-недоросливіших «істориків», кампанія на підтримку канонізації Г. Распутіна набуває ширшого і голоснішого характеру.

Для прикладу наведемо цитати з робіт деяких з цих псевдоісториків. У короткій післямові до своєї обширної книги Т. Гроян навмисно зазначила, що, використовуючи в якості джерела книгу дочки сибірського старця Матрьони, вона мала на увазі, що «определенные ее части... целиком ложны», «но верующее сердце способно отличить правду от лжи» [5, с. 269]. Так, критерієм істини тут виступає «вірнующе сердце»! Коментари в даному випадку, на нашу думку, недоречні.

А ось відгук С. Фоміна, автора більше ста книг про історію Росії та більше десятка праць про Г. Распутіна, щодо ситуації, яка сталась в березні 1917 р. з тілом старця:

«Следует определенно заявить, что именно по прямому указанию министра юстиции и с одобрения прочих временщиков был совершен акт осквернения могилы. При этом было совершено святотатство: из гроба украли, а впоследствии продали икону Божией Матери. Преступники открыто глумились над телом православного, уже представшего на суд Божий. Наконец, тело кощунственно сожгли. Обо всем этом открыто писали газеты, смакуя грязные подробности. Все это Великим Постом. И никаких протестов со стороны церковной иерархии, Св. Синода, насколько известно, не последовало. Так чего же мы хотим после всего этого, православные?!»

Все это в полной мере относится и к "героям" нашего повествования. И если по изворотливости преступников, нерадивости и лукавству тех, кому было положено от Господа надзирать за порядком, они смогли избежать земного осуждения, то неотвратимый, неподкупный и справедливый Суд Божий не дано обойти никому» [14, с. 20].

Що ж, Распутіна справді вбили злодійським способом і позували над його тілом. Можна скільки завгодно сперечатись про те, яким було його життя, але навряд чи варто обговорювати його смерть. Чи була вона мученицькою і чи спокувала його гріхи? Це знаходиться вже поза межами наших суджень.

Немає нічого аж надто страшного в висловлюваннях приведених нами апологетів-авторів «справжньої історії Г. Распутіна» – кожен має право на власну думку. Та й питання канонізації старця аж ніяк не входить у сферу наших наукових інтересів – його залишимо вирішувати Церкві. Однак, історія зобов'язує бути своїх дослідників об'єктивними і незаідеологізованими, а тому втручатись у такі спори, намагаючись видати власні думки та вподобання за історичну правду, на нашу думку, не гідно справжнього історика.

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що у пострадянській період історики почали робити спроби більш критичного та ґрунтовного аналізу мемуарів, документів та досліджень своїх попередників для оцінки життя і діяльності Григорія Распутіна, розмежування міфів та історичної правди про нього. У цьому ключі серед сучасної російської «распутінади» чітко простежуються два основних напрями реабілітації особистості Распутіна: політичний та апологетичний. І якщо представники політичного напрямку намагаються детальніше розібратись та визначити ступінь впливу сибірського старця на політику російської влади та його роль у розпаді Імперії, то прихильники апологетичної версії, розвінчуючи старі міфи, на жаль, переважно створюють нові, втягуючи історію у релігійні суперечки та часто не соромлячись навіть подробиць чи замовчування історичної правди.

Джерела та література

1. Аврех А. Я. Царизм накануне свержения / А. Я. Аврех. – М., 1989. – 256 с.
2. Амальрик А. Распутин / А. Амальрик. – М.: Слово, 1992. – 352 с.
3. Боханов А.Н. Распутин: анатомия мифа / А.Н. Боханов. – М.: АСТ-ПРЕСС, 2000. – 416 с.
4. Виттенберг Б. По направлению к Распутину (Обзор книг о Г. Распутине). / Б. Виттенберг // НЛО. – 2006. – № 77 – С. 43-49.
5. Гроян Т. Мученик за Христа и за Царя. Человек Божий Григорий. Молитвенник за Святую Русь и Ея Пресветлого Отрока / Т. Гроян. – М., 2001. – 272 с.
6. Иоффе Г. З. «Распутиниада»: Большая политическая игра / Г. З. Иоффе // Отечественная история. – 1998. – №8. – С. 103-118.
7. Иоффе Г. З. Рецензия на: Радзинский Э. Распутин: жизнь и смерть / Г. З. Иоффе // Отечественная история. – 2002г. – №3. – С. 182-185.
8. Коцюбинский А.П., Коцюбинский Д.А. Григорий Распутин: тайный и явный. Жизнь опытного странника сквозь призму его личности. Дневник Распутина / А.П. Коцюбинский, Д.А. Коцюбинский. – СПб.: Лимбус Пресс, 2003. – 480 с.
9. Куликов С. В. Бюрократическая элита Российской империи накануне падения старого порядка (1914 — 1917) / С. В. Куликов. – Рязань, 2004. – 347 с.
10. Ольденбург С.С. Царствование императора Николая II / С.С. Ольденбург. – СПб., 1991. – 721 с.
11. Пайпс Р. Русская революция. Ч. 1 / Р. Пайпс. – М., 1994. – 480 с.
12. Платонов О.А. Жизнь за Царя. Правда о Григории Распутине / О.А. Платонов. – М., 1999. – 176 с.
13. Радзинский Э. Распутин: жизнь и смерть / Э. Радзинский. – М.: Вагриус, 2000. – 576 с.
14. Фомин С. В. Правда о Григории Ефимовиче Распутине. Как они Его жгли / С. В. Фомин // Русский вестник. – 2002. – № 21-23. – С. 15-21.
15. Эткинд А.М. Распутин // Эткинд А.М. Хлыст: Секты, литература и революция. – М.: Новое литературное обозрение, 1998. – С. 585-630.

УДК: 930:314.1(=411.16)(477.81)

Р. Михальчук

ГОЛОКОСТ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті охарактеризовано історіографію Голокосту на Рівненщині – проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних науковців, виокремлено основні напрями дослідження, дано аналіз періодів сучасної української історіографії.

Ключові слова: Голокост, історіографія, Рівненщина.

This article describes the historiography of the Holocaust in Rivne region - the works of local and foreign scientists, determined the main directions of research, an analysis period of modern Ukrainian historiography.

Keywords: Holocaust, historiography, Rivne region.

Історія Голокосту стала певною парадигмою осмислення геноцидів та інших трагедій людства. Актуальним напрямом дослідження є опрацювання регіональної специфіки явища. Аналіз локальних виявів німецької політики щодо євреїв уможливило об'єктивне відтворення місцевих складових у загальній картині Голокосту. Дослідження Катастрофи на Рівненщині пройшло певні етапи та мало свої особливості.

В радянській період знищення євреїв не було предметом спеціальних досліджень. Євреї разом з іншими постраждалими національностями зазначалися, як «мирні радянські жителі», національний компонент не виокремлювався. Тому в цей час слід говорити про інформаційний аспект вивчення теми, а не науковий. До 90-х років ХХ століття Голокост як самодостатня проблема не існувала.

Перші дослідження про злочини нацистів були написані на основі даних Надзвичайних державних комісій (НДК). Нажаль, методологія написання таких праць була актуалізована політико-ідеологічними установками держави. Серед авторів, що висвітлювали роки німецької окупації в 50-60-ті ХХ ст. слід виокремити М. Супруненко [62] та М. Ковалю [35], що узагальнили події окупації 1941–1945 рр.

На Рівненщині прикладом дослідження злочинів нацистів стало видання Л. Степанова. Пишучи про розстріл євреїв поблизу м. Дубно в урочищі «Палестина», автор не зазначав, що жертви були євреями, а даний факт називав «масове знищення радянських громадян» [61, 9]. В дусі радянської пропаганди застосовувалася своєрідна термінологія: «німецькі кретини Гітлер, Кох і компанія...», ОУН – «вірні пси гітлерівців» [61, 6].

В найбільш фундаментальному виданні історичного краєзнавства – «Історії міст і сіл УРСР. Ровенська область» – національний компонент також не вказувався. Розстріли євреїв в урочищі «Сосонки» названі розстрілами «ровенців» [32, 89]. В руслі радянської ідеології трактувалися події в Тучині, де замовчувалося про опір євреїв окупантам. Описано, що восени 1942 р. гестапівці зігнали до бараків близько 3 тис. чол. і запалили їх, хто вцілів – розстрілювали [32, 192]. Насправді ж в Тучинському гетто відбулося повстання, а євреї та роми здійснили підпал з метою втечі. В інших містах розкривалися злочини проти євреїв, але не вказували на них. Так, повішеного у Здолбунові єврея названо «іншим жителем» [32, 314]. Єдина згадка про євреїв у виданні про Сарни, де «гітлерівці влаштували гетто для єврейського населення, куди 25-28 серпня 1941 р. зігнали понад 13 тис. чоловік – жінок, дітей, стариків» [32, 550].

Загалом до кінця 80-х рр. ХХ ст. радянська наука не визнавала євреїв як окремих жертв, а розглядала їх у загальному контексті знищення. Проблематика Голокосту розширюється в темі масового знищення мирного населення. Одним з таких прикладів є робота Т. Першиної, яка висвітлює фашистський геноцид на Україні [49].

В період суспільно-ідеологічних змін окремі науковці зазначали, що першими жертвами окупантів, як правило, ставали євреї (В. Коваль), [34], висвітлювали витоки нацизму (Ю. Шульмейстер) [71], однак загалом розгляд проблеми радянською історіографією залишався контекстуальним і фрагментарним.

Після здобуття Україною незалежності тема Голокосту набула іншого змісту і якості – розпочато процес формування наукової школи Holocaust studies. Відмінність сучасної української історіографії Голокосту від радянської полягає в тому, що проблема геноциду євреїв стала спеціальним об'єктом вивчення, розпочався процес формування наукової школи історії Голокосту в Україні [52, 26-38].

Упродовж 3 періодів становлення в сучасній українській історіографії Голокосту здійснено еволюцію досліджень від праць регіонального характеру (1991–1995 рр.) до узагальнювальних (1996–2000 рр.) та концептуальних (триває і нині).

В початковий період (1991–1995 рр.) з'явилися перші ідеологічно незаангажовані праці. Загалом це розвідки в збірниках конференцій, фокус досліджень яких охоплював окремі регіони. Вони були швидше науково-популярними, ніж науковими. Серед дослідників слід виокремити С. Єлісаветського, Я. Хонігсмана та А. Подольського, із захистом яким першої дисертації з проблематики у 1996 р. завершується цей період [54].

Другий етап (1996–2000 рр.) характеризується виходом значної кількості публікацій. На перший план виходять роботи узагальнюючого характеру Ф. Левітасом захищено першу докторську дисертацію, матеріал якої став основою для монографії [42]. Сюди ж слід віднести краще дослідження євреїв Західної України вітчизняної історіографії Я. Хонігсмана [66].

У третій період (2000 р. – до сьогодні) відбулася значна активізація досліджень проблеми, її осмислення не лише істориками, але й науковцями інших дисциплін. Україною, як однією з держав-учасниць Стокгольмського Міжнародного Форуму з Голокосту 2000 р. підписано декларацію, учасники якої зобов'язалися відкрити архіви для досліджень. А з 2011 р. Україна на державному рівні відзначає Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту. Саме цей період характеризується найбільш ґрунтовними дослідженнями, висвітленням історіографії [38, 52, 53, 55, 56, 72], виходом концептуальних праць та захистом більшості дисертацій (загалом 9), зокрема і на Рівненщині [46].

За період 1991–2014 рр. українські науковці здійснили ряд різнопланових досліджень, висвітлення яких ми здійснили тематично.

Важливі кроки були зроблені в подоланні стереотипу неспроможності євреїв захистити себе перед окупантами. Дослідники висвітлювали форми опору та протистояння євреїв. Протистояння здійснювалося різними аспектами: економічними, культурними, духовними тощо. Термін «опір» застосовувався для збройних дій. Найбільш помітний внесок у розвиток цієї теми належить С. Єлісаветському [27-29]. Зокрема, дослідник охарактеризував участь євреїв в партизанському русі, бойових підрозділах, підпіллі, повстань в гетто, вклад в медичному, побутовому житті загонів.

Багатомірною проблемою Голокосту включала політико-правове обґрунтування запланованих заходів. На прикладі рейхскомісаріату «Україна» О. Гончаренко звертав увагу на роль підзаконних актів відомчого та локальних рівнів у підготовці «вирішення єврейського питання» [19; 20]. На конкретних прикладах доводилося, що правове становище єврейського населення відрізнялося від статусу інших окупованих національних груп.

Окреме коло дослідників цікавила тема українсько-єврейських стосунків. М. Гон розглядав конкуренцію українців та євреїв в торговій сфері, популяризацію штампу «жидо-комуніст» у 30-х рр. ХХ ст. [16; 17]. Погроми на Західній Україні досліджував О. Круглов [39]. Автором прослідковано організацію виступів проти євреїв, масштаби та наслідки таких дій для їх жертв. В «Енциклопедії Голокосту» дослідник подав хронологію знищення євреїв в Україні по областях, порівняв кількісні показники загиблих з офіційними радянськими даними (НДК) [37].

Пропаганда націонал-соціалізму стала ідеологічною зброєю в руках нацистів. Найбільш дієвих результатів досягалося за допомогою преси. Тому без аналізу друкованих видань неможливо вивчати регіональні аспекти Голокосту. В монографії К. Курилишина [40] досліджено легальну українську пресу Генеральної Губернаторства та рейхскомісаріату «Україна» (1939-1944 рр.), де автором виявлено 365 періодичних видань, зокрема є інформація про 14 видань, що виходили на території Рівненщини.

Серед науковців, які найбільш ґрунтовно досліджували антисемітську пропаганду слід виокремити М. Тяглою [64; 65], І. Щупака [73], Ю. Смілянську [59]. Зокрема, остання дослідниця вказує на 500 періодичних видань на теренах СРСР часів окупації, де велася пронацистська пропаганда.

Агітаційно-пропагандистський вплив на жителів Рівненщини в пресі («Волинь» [51] та «Голос Сарненщини» [50]) досліджувала В. Писцьо.

Ф. Рябчикова на матеріалах Волинської преси висвітлює антисемітизм окремих видань [57] та окремо образ світового єврейства [58]. На Рівненщині антисемітську спрямованість [15] та деперсоніфікацію жертв Голокосту [14] в газеті «Волинь» дослідив М. Гон.

Факти порятунку євреїв та інформацію про Праведників народів світу висвітлено в періодичних виданнях Рівненщини. Водночас до публікацій журналістів слід ставитися дуже критично. Під час аналізу статей виявлено факти недостовірностей та кричущих помилок. Зокрема, Ю. Лось вказував, що акція знищення євреїв в Мізочі відбулася влітку 1941 р. [45], хоча насправді трагедія сталася в жовтні 1942 р. та ін.

Комплексно проблему колабораціонізму в рейхскомісаріаті «Україна» та військовій зоні окупації висвітлено в монографіях В. Шайкан [68–70]. Авторка показала мотивацію різних моделей поведінки на індивідуальному та груповому рівнях у взаємовідносинах з владою, соціально-економічні, політичні чинники, що впливали на виникнення колаборації тощо. І. Дерейко детально висвітлює колабораціонізм місцевих підрозділів поліції [24; 25], їх організаційне та матеріальне забезпечення [28]. Висвітлювалися й інші сторони проблеми – неправдиві звинувачення щодо колаборантів. На прикладі м. Острог Р. Давидюк показала випадки наклепів на польськійських, коли їх виправдовували, а справи припинялися [23, 414].

О. Лисенко та В. Зальмон розглядали церковний колабораціонізм. Дослідники дійшли висновку, що в умовах, які склалися, духовенство не могло уникнути співпраці з окупантами [44, 32]. Емпіричний вияв співпраці ієрархів з нацистами проявлявся в критиці «жидо-більшовицької» влади, зверненні до населення виїжджати на роботи в Німеччину тощо.

Я. Грицак, досліджуючи причини співпраці з окупантами [21; 22], констатував причетність частини українського населення до Голокосту, однак зазначав, що не можна всіх українців звинувачувати в антисемітизмі.

Багато дослідників Голокосту торкалися теми порятунку жертв нацистів та Праведництва. Участь у допомозі євреям на теренах рейхскомісаріату «Україна» дослідив О. Гончаренко [18], на Рівненщині – К. Кіндрат. Зокрема, як голова Рівненської асоціації милосердя християн-рятівників України К. Кіндрат упорядкував книгу про Праведників Рівненщини [67]. Водночас не слід ідеалізувати таку практику, адже в деяких випадках у порятунку був наявний матеріальний інтерес.

Загалом краєзнавчі аспекти політики нацистів у Рівненській області щодо євреїв розглядали К. Закалюк [30; 31], Л. Леонова [43], М. Гон [13].

Вищим рівнем еволюції сучасних досліджень є перехід від фактологічно наповнених праць до висвітлення концептуалістики. Актуальність праці В. Нахмановича в цьому плані засвідчена дослідженням важливих питань геноциду євреїв в науковій та світоглядній площинах [48]. Певним мірою, що характеризує якісний рівень розвитку української історіографії Голокосту є

створення перших навчальних посібників з геноцидознавства для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів М. Гона [12] та А. Козницького [36]. В книгах автори не лише розглядали сутність та причини геноцидів, поведінку жертв, убивць, спостерігачів, а й порівнювали спільне та відмінне у процесах знищення національних груп.

Посилення наукового інтересу до теми в Україні зумовлюється і діяльністю спеціалізованих центрів дослідження Голокосту – Українського центру вивчення історії Голокосту (м. Київ) і «Ткума» (м. Дніпропетровськ).

Закордонна історіографія представлена науковцями США, країн Західної Європи, Ізраїлю та пострадянських країн. Вагомі напрацювання дослідників Західної історіографії Голокосту розпочинаються в 50-60-ті роки. Однак на якість досліджень в цей час впливала недоступність радянських архівів. Саме тому тривалий час Голокост в Україні ґрунтовно не досліджувався.

Загалом, найкращим дослідженням волинських євреїв в західній історіографії залишається монографія Ш. Спектора [78]. Автор охопив євреїв сучасних Волинської, Рівненської, Тернопільської областей. У 7-и розділах книги аналізувалося життя євреїв до, під час та після окупації: організацію єврейського життя, антиєврейські укази влади, життя в гетто, порятунку та опір окупантам, відносини з місцевим населенням [78, 366-377]. У інших працях дослідник висвітлював спротив євреїв нацизму та участь у партизанському русі [60], їхні дії та реакцію на знищення [79].

Порятунком євреїв місцевими жителями вивчав Я. Сусленський [63]. Серед сюжетів – історія М. Бабич з Рівного – однієї з перших Праведниць.

Важливим напрацюванням стала робота Д. Міхмана [47] з погляду вивчення історіографії Катастрофи. Автор розглянув концептуальні засади дослідження, подав різні підходи науковців до висвітлення проблематики. Також Д. Міхман висвітлив функціонування єврейських поселень до і під час Голокосту. Автором прослідковано історію виникнення терміну «гетто», запропоновано глибоке тлумачення антиєврейської політики нацизму [76].

Дилеми євреїв втекти/лишитися досліджував Д. Левін [41]. Автор показав різні оцінки євреями свого становища. Аналіз реакції євреїв автором опирався на приклади населених пунктів Рівненщини (Олександрія, Сарни).

Комплексно проблему геноциду євреїв на території СРСР дослідив І. Арад. Дослідник визначив методи, форми, етапи та кількісні втрати євреїв [4; 7], їх опір нацизму [5], економічну експлуатацію та долю майна євреїв [6] тощо. Дослідником було зроблено одну з перших спроб зіставлення знищення євреїв СРСР в загальній картині Голокосту.

Проблему колабораціонізму місцевих органів влади вивчав М. Айкель [8]. Дослідник проаналізував співпрацю керівництва місцевої влади з окупантами та виділив мотиви економічного та ідеологічного характеру.

Сучасні дослідники В. Мендиківський [75] та В. Лауер [74] аналізували причини єврейських погромів на початку окупації (липень 1941 р.). Автори зазначили на німецький чинник, а також вказали на роль місцевого населення в пограбуваннях та вбивствах євреїв під час погромів.

Серед нечисленних дослідників Волинського регіону зазначимо Т. Снайдера, який розглядав дилему евакуації євреїв на схід, становище в гетто, примусові роботи тощо [77].

К. Беркгоф у монографії висвітлив стратегії виживання в рейхскомісаріаті «Україна» [10]. Чимало сюжетів наведено з Рівненщини – розстріли НКВД в Дубно [10, 26], порятунку євреїв [10, 94] та ін. В розділі «Голокост євреїв і ромів» охарактеризовано позицію місцевого населення щодо Голокосту. Висвітлювалася негативна юденратів під час повстань в гетто Західної Волині [10, 79]. Окремо автор висвітлив антисемітизм у виданнях [9], ставлення до Голокосту у радянських ЗМІ тощо [11].

Ґрунтовним науковим дослідженням стало спільне видання Відкритого університету Ізраїлю та міжнародного Соломонового університету 7 томів «Катастрофи європейського єврейства». Вклад матеріалу подавався у системі запитань/відповідей. Особливо цінність видання мав 7-й том, де окреслювалися події Голокосту на території СРСР [33].

Серед російських дослідників слід відмітити І. Альтмана, що узагальнив події Голокосту в СРСР [2]. Автор проаналізував політику окупантів стосовно євреїв, дав оцінки діяльності/бездіяльності радянського уряду до подій Голокосту. В іншому дослідженні розкрито єврейський спротив нацистам, окреслено активні/пасивні, індивідуальні/групові форми опору [1]. В навчальному посібнику для студентів [3] І. Альтман розглянув політику нацистів щодо євреїв в політичному, правовому, економічному аспектах теми, проаналізував особливості їх знищення в СРСР.

Загалом західна історіографія стала «локомотивом» досліджень геноцидів. Однак, існує надзвичайно мала кількість науковців, які в контексті досліджень Голокосту на Україні звертають увагу на волинських євреїв.

Отже, історіографія Голокосту на Рівненщині пройшла тривалий шлях розвитку – від непомічання проблеми в радянські часи до посиленої уваги в сучасності. За часів незалежності України розширилися напрямки досліджень, змінилися методологічні підходи до вивчення проблеми. Позитивним моментом стало зрушення в дослідженні непростих тем суспільства: колаборація, взаємовідносини місцевих жителів з євреями під час окупації та ін.

Джерела та література

- Альтман И. Еврейское сопротивление политике тотального геноцида / И. Альтман // Еврейский опір в Україні в період Голокосту: зб. наук. ст. / ред. М. Тяглий. – Дніпропетровськ: Ткума, 2004. – С. 9–46.
- Альтман И. Жертвы ненависти: Холокост в СССР, 1941–1945 / И. Альтман. – М.: Фонд «Ковчег», 2002. – 544 с.
- Альтман И. Холокост и еврейское сопротивление на оккупированной территории СССР: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / И. Альтман; ред. А. Асмолова. – М.: Фонд «Холокост», 2002. – 320 с.
- Арад И. Катастрофа евреев на оккупированных территориях Советского Союза (1941–1945) / И. Арад. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума», ЧП «Лира ЛТД»; М.: Центр «Холокост», 2007. – 816 с.
- Арад И. Они сражались за Родину: евреи Советского Союза в Великой Отечественной войне / И. Арад. – М.: Мосты культуры; Гешарим, 2011. – 456 с.
- Арад И. Разграбление нацистской Германией еврейского имущества на оккупированных территориях СССР. – С. 119–153 [Электронный ресурс] // Яд Вашем: [веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.yadvashem.org/yv/ru/pdf/yad_vashem_studies/arad_1.pdf – Дата доступу: 11.06.2013.
- Арад И. Холокост. Катастрофа европейского еврейства (1933–1945): сб. статей / И. Арад. – Иерусалим: Яд Ва-Шем, 1990. – 165 с.
- Айкель М. Способствую проведение Холокоста: органы местного управления в оккупированной немцами Центральной и Восточной Украине / М. Айкель // Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. – К., 2009. – № 1 (5). – С. 9–26.
- Беркгоф К. Антисемітизм в україномовних виданнях у Рейхскомісаріаті Україна / К. Беркгоф // Наукові записки. – К.: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 94–101.
- Беркгоф К. Жнива розпачу: життя і смерть в Україні під нацистською владою / К. Беркгоф. – К.: Вид-во «Часопис „Критика”», 2011. – 454 с.
- Беркгоф К. «Поголовное уничтожение еврейского населения»: Холокост в советских СМИ (1941–1945) / К. Беркгоф // Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. – К., 2010. – № 1 (7). – С. 62–122.
- Гон М. Геноциди першої половини ХХ століття: порівняльний аналіз: навч. посіб. для студ. істор. спец. вищих навч. закладів / М. Гон. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 180 с.
- Гон М. Голокост у Західній Волині / М. Гон // Голокост і сучасність: наук.-пед. бюл. Укр. центру вивчення іст. Голокосту. – 2002. – № 5. – С. 6–7; № 6. – С. 7–8.
- Гон М. Дегерсоніфікація жертв: образ євреїв на шпальтах газети «Волинь» (1941–1943) / М. Гон // Наукові записки. – К.: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 113–121.
- Гон М. «Єврейське питання» в рецепції часопису «Волинь» (1941–1943 рр.) / М. Гон // Катастрофа європейського єврейства під час Другої світової війни: рефлексії на межі століть: зб. наук. пр.: [матеріали конф.]. – К., 2000. – С. 279–286.
- Гон М. Із криивою на самоті: українсько-єврейські взаємини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1935–1939) / М. Гон. – Рівне: Волинські обереги, 2005. – 192 с.
- Гон М. Український націоналізм і євреї (1918–1939) / М. Гон // Україна Модерна. – 2010. – № 5 (16). – С. 251–268.
- Гончаренко О. До питання про участь місцевого населення у порятунку євреїв на території Рейхскомісаріату Україна, 1941–1944 / О. Гончаренко // Укр. іст. журнал. – 2010. – № 1 (490). – С. 128–141.
- Гончаренко О. Політика нацистського геноциду євреїв України / О. Гончаренко // Архіви окупації, 1941–1944 / Держ. ком. архівів України; упоряд. Н. Маковська. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 790–795.
- Гончаренко О. Правове становище єврейського населення напередодні знищення: Генеральний округ Київ / О. Гончаренко // Проблеми історії Голокосту: наук. журнал. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума»; Запоріжжя: Прем'є'р, 2005. – Вип. II. – С. 51–64.
- Грицак Я. Незрозумілий Голокост / Я. Грицак // Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. – Вид. 2-ге. – К.: СП «Часопис „Критика”», 2011. – С. 219–231.

22. Грицак Я. Українці в антисврейських акціях у роки Другої світової війни / Я. Грицак // Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. – Вид. 2-ге. – К.: СП «Часопис „Критика”», 2011. – С. 95–102.
23. Давидюк Р. Проблеми колаборації: острозький випадок / Р. Давидюк // Реабілітовані історією: у 27 т.: Рівненська область. Кн. 1 / гол. редкол.: П. Т. Тронько (голова), О. П. Ресніт (заст. голови) [та ін.]; редкол. тому: В. А. Корольок (співголова) [та ін.]; відп. секр. А. А. Жив'юк. – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. – С. 408–415.
24. Дерейко І. Антисемітизм як основа політичної підготовки місцевої поліції в Рейхскомісаріаті Україна / І. Дерейко // Наукові записки. – К.: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 79–86.
25. Дерейко І. Місцеві підрозділи німецької армії та поліції як інструмент здійснення окупаційної політики: антропологічний вимір / І. Дерейко // Злочини тоталітарних режимів в Україні: науковий та освітній погляд: [матеріали Міжнар. конф. (Вінниця, 21–22 листоп. 2009 р.)]. – К.: НІОД; Укр. центр вивчення іст. Голокосту, 2012. – С. 34–53.
26. Дерейко І. Організаційне та матеріальне забезпечення поліційних структур і підрозділів у Рейхскомісаріаті Україна / І. Дерейко // Укр. істор. журнал. – 2009. – № 6 (489). – С. 87–106.
27. Елисаветский С. Евреи в движении сопротивления и партизанской борьбе в Украине (1941–1944). Партизанское движение в Украине в годы Великой Отечественной войны / С. Елисаветский // Еврейський опір в Україні в період Голокосту: зб. наук. ст. / за ред. М. Тягло. – Дніпропетровськ: Центр «Холокост», 2004. – С. 68–283.
28. Елисаветский С. Полвека забвения: евреи в движении сопротивления и партизанской борьбе в Украине (1941–1944) / С. Елисаветский. – К., 1998. – 400 с.
29. Елисаветский С. Евреї в антифашистському опорі й радянському підпільно-партизанському русі в Україні / С. Елисаветський // Укр. істор. журнал. – 1995. – № 3. – С. 59–72.
30. Закалюк К. «Кров їхня і сьогодні говорить»: трагедія єврейства на Рівненщині / К. Закалюк // Діалог. – 1994. – 4 півріччя. – С. 3, 5.
31. Закалюк К. Хроніка антифашистської боротьби на Ровенщині / К. Закалюк // Червоний прапор. – 1984. – № 23 (10591). – 1 лютого. – С. 3.
32. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т.: Ровенська область / гол. редкол.: П. Т. Тронько (голова), І. І. Компанієць (заст. голови), А. Д. Скаба (заст. голови) [та ін.]; редкол. тому: А. В. Мяловицький (голова), С. В. Колтунюк (заст. голови) [та ін.]. – К., 1973. – 654 с.
33. Катастрофа європейського єврейства: курс лекцій. Ч. 7: Вайц І. Катастрофа єврейства Советского Союза / Открытый ун-т Израиль; пер. с иврита. – Тель-Авив, 2000. – 188 с.
34. Коваль В. «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма / В. Коваль; АН УССР, Ин-т истории. – К.: Наукова думка, 1989. – 622 с.
35. Коваль М. Історія пам'ятає! Кривавий шлях нацистів на Україні / М. Коваль. – К.: Політвидав України, 1965. – 175 с.
36. Козицький А. Геноцид та політика масового винищення цивільного населення у ХХ ст.: причини, особливості, наслідки: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / А. Козицький. – Львів, Літопис, 2012. – 608 с.
37. Крутлов А. Энциклопедия Холокоста. Еврейская энциклопедия Украины / ред.: И. Левитас. – К., 2000. – 224 с.
38. Крутлов А. О состоянии и перспективах исследования Холокоста на Украине / О. Крутлов // Катастрофа європейського єврейства під час Другої світової війни: рефлексії на межі століть: зб. наук. пр.: [матеріали конф.]. – К., 2000. – С. 229–231.
39. Крутлов А. Погроми в Восточной Галиции лета 1941 года: организаторы, участники, масштабы и последствия / О. Крутлов // Проблеми історії Голокосту: наук. журнал. – Дніпропетровськ: центр «Ткума»; ПП «Ліра ЛТД», 2010. – Вип. 5. – С. 56–74.
40. Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами української легальної преси / К. Курилишин; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Львів. від-ня ін-ту укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського; наук. консульт. Я. Р. Дашкевич; наук. ред. М. М. Романюк. – Львів, 2010. – 328 с.
41. Левин Д. Судьбоносное решение: бегство евреев во внутренние районы СССР летом 1941 года. – С. 43–71 [Електронний ресурс] // Яд Вашем: [веб-сайт]. – Режим доступу: http://www1.yadvashem.org/yv/ru/pdf/yad_vashem_studies/levin.pdf – Дата доступу: 12.04.2013.
42. Левітас Ф. Євреї України в роки Другої світової війни / Ф. Левітас. – К.: Віриш, 1997. – 272 с.
43. Леонова Л. Бивство, поставлене на потік / Л. Леонова // Сім днів. – 2011. – № 45 (931). – 3 листопада. – С. 5.
44. Лисенко О. Релігійна ситуація в роки німецької окупації / О. Лисенко, В. Зальмон // Сторінки воєнної історії України: зб. наук. ст. / НАН України, Ін-т історії України. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 26–45.
45. Лось Ю. Їх ніколи не забути / Ю. Лось // Червоний прапор. – 1962. – 17 лютого.
46. Михальчук Р.Ю. Голокост на території Рівненщини під час нацистської окупації (1941–1944 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Михальчук Роман Юрійович; Національний університет «Острозька академія», – Острог, 2014. – 20 с.
47. Михман Д. Историография Катастрофы: еврейский взгляд: концептуализация, терминология, подходы и фундаментальные вопросы / Дан Михман. – Днепропетровск: «Ткума», «Дива», 2005. – Вип. 1. – 448 с.
48. Нахманович В. Голокост як наукова і світоглядна проблема: погляд з України / В. Нахманович // Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХ століття: істор. нариси: у 2 кн. Кн. 2. – К.: «Наукова думка» НАН України, 2011. – С. 802–863.
49. Першина Т. Фашистський геноцид на Україні, 1941–1944 / Т. Першина; АН УССР, Ін-т історії. – К.: Наукова думка, 1985. – 170 с.
50. Писцьо В. «Голос Сарненщини» – легальний пресовий орган періоду окупації / В. Писцьо // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наук. записки Рівненського держ. гуманітарного ун-ту. – Рівне: РДГУ, 2009. – Вип. 16. – С. 215–218.
51. Писцьо В. Часопис «Волинь» як засіб агітації та пропаганди доби окупації / В. Писцьо // Галичина: Всеукр. наук. і культурно-просвітний краєзн. часопис: до 100-річчя від дня народження Степана Бандери. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15–16. – С. 617–623.
52. Подольський А. Дослідження з історії Голокосту в сучасній українській історіографії: нові підходи / А. Подольський // Катастрофа та опір українського єврейства: нариси з іст. Голокосту і опору в Україні. – К., 1999. – С. 26–38.
53. Подольський А. Дослідження проблем антисемітської пропаганди в пресі часів нацистської окупації в сучасній українській історіографії / А. Подольський // Наукові записки. – К.: Інститут політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 7–14.
54. Подольський А. Ю. Нацистський геноцид щодо євреїв України (1941–1944 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Подольський Анатолій Юхимович; НАН України, Ін-т нац. відносин і політології. – К., 1996. – 18 с.
55. Подольський А. Пам'ять, яка вона?: роздуми про культуру пам'яті в Україні на прикладі ставлення до історії Голокосту [Електронний ресурс] // «Historians»: [веб-сайт]. – 2012. – Режим доступу: <http://historians.in.ua/index.php/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/427-anatolii-podolskyi-pamiat-ia-ka-vona-rozdumi-pro-kulturu-pamiat-i-ukraini-na-prykladi-stavlennia-do-istorii-holokostu> – Дата доступу: 10.01.2013.
56. Подольський А. Українське суспільство і пам'ять про Голокост / А. Подольський // Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. – 2009. – № 1 (5). – С. 47–59.
57. Рябчикова Ф. Антисемітська пропаганда на сторінках газети «Ковельські вісті» / Ф. Рябчикова // Минуле і сучасне Волині і Полісся: Ковель і ковельчани в історії України і Волині: зб. наук. пр.: у 2 ч. Ч. 1: [матеріали XII Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф., присв. 12-й річчій незалежності України і 485-й річчій надання Ковелю Магдебурзького права]. – Луцьк: «Надстир'я», 2003. – С. 40–53.
58. Рябчикова Ф. Світове єврейство як об'єкт антисемітської пропаганди у Волинській пресі (1941–1944) / Ф. Рябчикова // Єврейському народові: [матеріали Міжнар. наук. істор.-краєзн. конф., присв. укр.-євр. взаємодія на Дубенщині]. – Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2006. – С. 136–142.
59. Смилянская Ю. Окупационная пресса на территории Украины (1941–1944). Формирование и укрепление антиеврейских стереотипов как попытка консолидации оккупантов с населением оккупированных территорий / Ю. Смилянская // Холокост: новые исследования и материалы: [материалы XVII Междунар. конф. по иудаике]. – М., 2011. – Т. IV. – Вип. 37. – С. 47–68.
60. Спектор Ш. Евреи в партизанском движении и подполье в Украине / Ш. Спектор // Тень Холокоста [материалы II Междунар. Симпозиума «Уроки Холокоста и современная Россия»]. – М.: Фонд «Холокост», 1998. – С. 79–86.
61. Степанов Л. До історії антифашистської боротьби на Ровенщині (1941–1944) / Л. Степанов. – Львів, 1966. – 109 с.
62. Супруненко Н. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1945 гг.) / Н. Супруненко. – К.: Гос. изд-во полит. л-ры УССР, 1956. – 471 с.
63. Сусленський Я. Справжні герої / Я. Сусленський. – К.: Товариство «Україна», 1993. – 152 с.
64. Тяглый М. Антисемітська доктрина і її місце в пропагандистській моделі, реалізованій нацистами в окупованому Криму / М. Тяглый // Историческое наследие Крыма. – Симферополь, 2004. – № 5. – С. 180–202.
65. Тяглый М. Антисемітська пропаганда на окупованих нацистами радянських територіях: історіографія і методика вивчення питання / М. Тяглый // Голокост і сучасність. Студії в Україні і в світі. – К., 2005. – № 1. – С. 28–42.
66. Хонигсман Я. Катастрофа єврейства Західної України: євреї Восточної Галиції, Західної Волині, Буковини і Закарпаття в 1933–1945 гг / Я. Хонигсман. – Львів, 1998. – 352 с.
67. Ціною власного життя. Книга пам'яті / упор. К. Кіндрат. – Рівне, 1995. – 208 с.
68. Шайкан В. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни / В. Шайкан. – Кривий Ріг: Мінерал, 2005. – 451 с.
69. Шайкан В. Повсякденне життя у роки німецької окупації, 1941–1944 / В. Шайкан. – К.: Вид. ПП. Н. Брехуненко, 2010. – 80 с.
70. Шайкан В. Соціально-політичні та економічні причини виникнення колабораціонізму на теренах рейхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації в роки Другої світової війни / В. Шайкан, В. Шайкан. – Кривий Ріг: Мінерал, 2004. – 151 с.
71. Шульмейстер Ю. Гитлеризм в історії євреїв / Ю. Шульмейстер. – К.: Політиздат України, 1990. – 225 с.
72. Щупак І. Вивчення Голокосту в Україні / І. Щупак, Г. Абакунова // Проблеми історії Голокосту: наук. журнал. – Дніпропетровськ: Пороги, 2007. – Вип. № 4. – С. 61–75.

73. Щупак І. Нацистська антисемітська пропаганда серед місцевого населення України / І. Щупак // Проблеми історії Голокосту: наук. журнал. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006. – Вип. № 3. – С. 147–175.
74. Lower W. Pogroms, mob violence and genocide in western Ukraine, summer 1941: varied histories, explanations and comparisons / W. Lower // Journal of Genocide Research. – 2011. – № 13 (3). – September. – P. 217–246.
75. Mędykowski W. W cieniugigantów: Pogromy 1941 roku w byłej sowieckiej strefie okupacyjnej: kontekst historyczny, społeczny i kulturowy / W. Mędykowski. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2012. – 445 s.
76. Michman D. The emergence of Jewish ghettos during the Holocaust / D. Michman. – Cambridge university press ; Yad Vashem, 2011. – 191 p.
77. Snyder T. The Life and Death of Western Volhynian Jews, 1921–1945 / T. Snyder // The Shoah in Ukraine: History, Testimony, Memorialization / Edited by Ray Brandon and Wendy Lower. – Bloomington: Indiana University Press; United States Holocaust Museum, 2008. – P. 77–113.
78. Spector S. The Holocaust of Volhynian Jews, 1941–1944 / S. Spector. – Jerusalem, 1990. – 383 p.
79. Spector S. The Jews of Volhynia and their Reaction to Extermination. – p. 159-186 [Електронний ресурс] // Яд Вашем: [веб-сайт]. – Режим доступу: Режим доступу: http://www1.yadvashem.org/untoldstories/documents/studies/Shmuel_Spector.pdf – Дата доступу: 11.06.2013.

УДК 94 (477).08

Н. Білоус

«ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ»

У статті аналізуються погляди видатних вчених, істориків щодо проблем радянсько-німецьких договорів, а особлива увага приділяється «Пакту Молотова - Ріббентропа»: договір про ненапад.

Ключові слова: політика, договір, радянський режим.

The article analyzes the views of prominent scientists, historians on the problems of the Soviet-German treaties, and special attention is given of the Molotov - Ribbentrop Pact.

Keywords: policy, contract, Soviet.

Одне з центральних місць посідає радянсько-німецький пакт про ненапад, підписаний у Москві 23 серпня 1939 року. Власне, сам пакт загадки ніколи не становив. Його було опубліковано одразу ж після його підписання, таємницею залишався додатковий протокол. Світова громадськість вперше дізналася про існування протоколу у січні 1948 року, після публікації державним департаментом США збірки трофейних документів з архівів міністерства закордонних справ гітлерівської Німеччини. Збірка мала назву «Нацистсько-радянські відносини, 1939 – 1941 рр.» [3, с. 605-700] і підводила читачів до висновку: підписавши з нацистською Німеччиною пакт про ненапад, Радянський Союз тим самим спричинив Другу світову війну. Дослідження даної проблематики пов'язане, насамперед, із загальними напрямками еволюції радянсько – німецьких взаємин у міжвоєнний період та на початку Другої Світової війни. Окрім історичного та ідеологічного аспектів, дана проблематика має велике значення для розвитку міждержавних відносин на сучасному етапі.

В останні роки у вивченні подій напередодні Другої Світової війни відбулися значні зміни. Однією із позитивних змін стало створення умов для подальшого поглиблення наших знань про війну на основі залучення раніше недоступних архівних документів, отримання можливості критичного осмислення досягнень радянської історичної науки, відмова від нашарувань кон'юнктурного характеру.

Об'єктивний науковий аналіз як окремих аспектів, так і всього комплексу питань щодо політичної суті проблеми й місця підписання даних договорів 1939 року та таємних протоколів до них, конкретний фактичний матеріал і підсумки дослідження мають вагоме історичне значення [4, с. 344-400].

Упродовж багатьох років історики цікавили та цікавлять і сьогодні питання: чи можна було попередити напад Німеччини на СРСР? Чи існували альтернативи тим політичним та воєнним рішенням, які приймалися радянською владою напередодні війни? У чому причини тяжких поразок Червоної Армії на початку війни? Чи можна було уникнути таких поразок, чи, хоча б, зменшити розміри їх трагічних наслідків? Саме науковий аналіз та дослідження цієї теми дають можливість, по-перше, пролити світло на низку маловідомих або суперечливих подій міжнародного та внутрішньополітичного характеру; по-друге, поглянути на складні питання радянсько – німецьких взаємин міжвоєнного періоду і початку Другої Світової війни та наслідки цих стосунків для України з точки зору сучасного вітчизняного історичного мислення; по-третє, сприяти розвитку міждержавних стосунків на сучасному етапі на принципах взаємоповаги, взаємодовіри; по-четверте, з метою стабілізації і зміцнення міжнародного становища в такому вибухонебезпечному районі, яким є Європа враховувати уроки складних і навіть трагічних подій 1939 – 1945 років. Саме так можна окреслити наукову та політичну актуальність досліджуваної теми, її практичну вагомість і пізнавальне значення.

На пострадянському просторі існує велика кількість літератури наукової та науково-популярної, присвяченої радянсько – німецьким договорам 1939 року та впливу їх на долю українських земель. Хоча ще зовсім нещодавно до інформації був обмежений доступ, адже високопосадовці не хотіли, щоб громадськість вникала у суть воєнно-політичної гри, яку вели А. Гітлер та Й. Сталін при підписанні договорів 1939 року, а особливо таємних додаткових протоколів до них.

У радянський період було написано чимало праць, присвячених «золотому вересню» 1939 року. Наприклад, у монографії Б. Бабія «Возз'єднання Західної України з Української РСР» [1, с. 81-84], на думку автора, віковічне прагнення українського народу возз'єднатися здійснилося у 1939 році, саме ним він поєнував злиття в єдине ціле двох частин України, завдяки вмілій політиці радянського керівництва. У роботі багато уваги приділено встановленню політичної системи радянського зразку та ентузіазму населення Західної України щодо об'єднання українських земель. У монографії «Триумф і трагедія. Политический портрет И. В. Сталина» [2, с. 100-105] Д. А. Волгонов дає оцінку політичному портрету Й. Сталіна, аналізує його дії та висловлює своє бачення щодо подій 1939 року та причин, з яких Й. Сталін поводив себе так, а не інакше. Г. А. Деборін у своєму дослідженні «Международные отношения и внешняя политика СССР (сентябрь 1939 – май 1941 гг.)» [5, с. 60-65] висловлює своє бачення щодо міжнародної політики Радянського Союзу у масштабах міжнародних відносин з іншими державами. Розкриває перед нами засекречені причини певних дипломатичних акцій та підписаних домовленостей.

Немаловажливою для вивчення є також праця М. І. Семиряги «Советско-германские договоренности в 1939 - июне 1941 г.: взгляд историка» [8, с. 228-234]. У цій праці історик піднімає також питання ролі в німецькій стратегії «українського питання». Паралельно із розігруванням «української карти» німецькі дипломати гарячково шукали шляхів до порозуміння із радянськими диктаторами. Історик розповідає, що 26 липня 1939 року співробітники німецького МЗС вперше натякнули радянському представнику в Берліні Г. Астахову про потребу відновити взаємовигідні стосунки, на перепоні яким не стане ані проблема Прибалтики, ані «українське питання». 2 серпня 1939 року глава МЗС Третього Райху Й. Ріббентроп особисто спілкувався з радянськими представниками і запевнив, що Німеччина «прихильно ставиться до Москви», запропонувавши водночас Кремлю визначитися чи він йтиме з Францією та Британією, чи з Німеччиною.

На увагу заслуговує дослідження І. Фляйшхауера «Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии, 1938-1939 гг.» [10, с. 65-70]. Автор аналізує радянсько-німецький пакт 1939 року та говорить, що він у значній мірі є результатом цілеспрямованої діяльності заляканих авантюризмом та агресивністю Гітлера провідних співробітників німецького посольства у Москві і, перш за все, посла Шуленбурга, який в 1944 році став активним учасником заговору проти фюрера. Боячись, що курс Гітлера приведе країну до гині, вони думали, що з підписанням пакту, німецька зовнішня політика повернеться до першоджерела розумного змісту. Німецький історик детально аналізує німецько-польські відносини того періоду, говорячи, що А. Гітлер вперше зіткнувся із польською «впертістю» і саме тоді він почав «искать пути и средства наказания Польши с помощью России» [11, с. 56-60].

Цікавою є книга авторів Ю. Л. Д'якова та Т. С. Бушуєвої «Фашистский меч ковался в СССР» [6, с. 76-84]. У праці висвітлені мало відомі факти, наприклад, що німецький вермахт в обхід версальських заборон набирив силу на нашій землі. В СРСР у глибокій таємниці будувалися та працювали спільні заводи, аеродроми, танкові та авіаційні школи. Тут навчався весь «квіт» фашистського вермахту. Автори доводять, що основу радянсько-німецького воєнного співробітництва заклали ще В. Ленін, Л. Троцький, Й. Сталін. Документи, які автори пропонують розглянути в книзі, раніше не бачили світу: поставлений на них багато

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Ковальова О. ДАВНЬОРУСЬКА ХРАМОВА АРХІТЕКТУРА І СИМВОЛІКА ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ	3
Жарська О. ЛУННИЦІ З ФОНДІВ КУЛЬТУРНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ «ПЕРЕСОПНИЦЯ»: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СЕМАНТИКА ЇХ ПОХОДЖЕННЯ	5
Кузьма Т. ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	8
Петрик В. ВІД ГОРОДА ДО МІСТА - ТРАНСФОРМАЦІЯ УРБАНІСТИЧНОЇ СТРУКТУРИ МІСТ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (КОРОЛІВСТВА РУСИ) У XIII-XIV ст.	11
Блануца А. УКРАЇНСЬКІ КНЯЗІВСЬКО-ШЛЯХЕТСЬКІ РОДИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ «УКРАЇННИМИ» ПРИКОРДОННИМИ МІСТАМИ/ЗАМКАМИ У РАННІЙ НОВИЙ ЧАС	13
Альмес І. РУКОПИСНІ КНИГИ У КРЕХІВСЬКОМУ МОНАСТІРІ В XVII-XVIII ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНВЕНТАРНИХ ОПИСІВ)	16
Островська Ю. ЦЕРКОВНЕ БУДІВНИЦТВО ПІД ПАТРОНАТОМ ІВАНА СТЕПАНОВИЧА МАЗЕПИ	19
Синяк І. ПРИКОРДОННІ «ЛЮБ'ЯЗНОСТІ». ЕТЮДИ З ІСТОРІЇ ЗАПОРОЗЬКО-ПОЛЬСЬКИХ СТОСУНКІВ ДОБИ НОВОЇ СІЧІ (1734 – 1775) (ДЕКІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ З ГОЛОВНОГО АРХІВУ ДАВНІХ АКТІВ У ВАРШАВІ)	20
Рудянин І. РОЗВИТОК ОСВІТИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ, ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА (1772-1914 рр.)	25
Шеретюк Р. ЕТНОКУЛЬТУРНА АСИМІЛЯЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ НАПРЯМІВ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ (1825-1839 рр.)	27
Самчук Т. ВИКЛАДАННЯ ТАНЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА (1834-1859)	30
Парфенюк Л. ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК ДОСЛІДНИК ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО ЄВАНГЕЛІЯ	34
Стоколос Н. НИЩЕННЯ КУЛЬТУ СВЯТОГО ЙОСАФАТА НА ТЕРЕНАХ ХОЛМЩИНИ І ПІВДЕННОГО ПІДЛЯШШЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX ст.): ЧИННИКИ, ОСНОВНІ ВІХИ, НАСЛІДКИ	36
Марек М. ЛЕМКІВЩИНА - ПРОБУДЖЕННЯ, КОНФЛІКТ, НЕВІДОМЕ МАЙБУТНЄ	38
Березняк Я. ДІЯЛЬНІСТЬ КІНСЬКИХ ЗЕМСЬКИХ ПУНКТИВ В ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX ст.)	40
Зюбровський А. ХЛІБНА ЛОПАТА, КОЦЮБА, ПОМЕЛО: ЇХ ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ОБРЯДОВІ ФУНКЦІЇ В НАРОДНІЙ КУЛЬТУРІ ПОВСЯКДЕННЯ УКРАЇНЦІВ КІНЦЯ XIX – СЕРЕДИНИ XX ст.	41
Брязкало Т. ПІДОПЛІЧКО ІВАН ГРИГОРОВИЧ (1905–1975): ЖИТТЯ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ (ДО 110-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	43
Шавлинский Н. ПРЕДУСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ БЕЛОРУССКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ОДЕССЕ И ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В КОНЦЕ 1917 - НАЧАЛЕ 1918 гг.	46
Левчук І. ВЕКТОРИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД «ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ЖІНОК»	47
Лебедюк Є. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЦЕРКОВНОГО УСТРОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ЄХСС	50
Безмертний А. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЮ КООПЕРАЦІЄЮ У 1920-х-1930-х рр. XX ст.	52
Павлюк Я. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНЦІВ ПІСЛЯ 1921 р.	54

Гуменюк О. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА СРСР ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю: УКРАЇНСЬКА СКЛАДОВА	55
Білан С. РЕПРЕСІЇ СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ	57
Каплюк О. ЗАКАРПАТСЬКІ УКРАЇНЦІ В ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ В СРСР В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	59
Карпуніна Т. АГІТАЦІЙНА ТА АНТИРЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	62
Костишин Е. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР НАПЕРЕДОДНІ ПЕРЕБУДОВИ	67
Галішевський В. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. БРАЙЧЕВСЬКОГО У 1991 – 2001 рр.	70
Дубей В. ОСНОВНІ ВІХИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ (1991-2010 рр.)	73
Літвік Ю. ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ПРАВОСЛАВ'Я: СПРОБА РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ	75
Яроцький П. ІНСТИТУАЛІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ КАТОЛИЦИЗМУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	79
Гайдай О. ЗА КРОК ДО «ЛЕНІНОПАДУ»: ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ ДО КОМУНІСТИЧНИХ ПАМ'ЯТНИКІВ В 2013 р.	82
Пержун В. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ: ФАКТОРИ ЗБЕРЕЖЕННЯ, АКТУАЛЬНІСТЬ ІСНУВАННЯ, СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕВАГИ	86
Радецька А. PROCES ROZWOJU FEMINIZMU W NIEPODLEGLEJ UKRAINIE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM SFERY AKTYWIZMU OBYWATELSKIEGO I ŚRODOWISKA AKADEMICKIEGO	88
Самотіс Я. АТРИБУТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ У ВЕСНЯНІЙ ОБРЯДОВСТІ УКРАЇНЦІВ: СИМВОЛІЧНІ ФУНКЦІЇ ТА ЇХ ЛОКАЛЬНА СПЕЦИФІКА	89
Урбан М. KRZYTKA HEROICZNEGO OBRAZU STEPANA BANDERY WE WSPÓŁCZESNEJ PUBLICYSTYCE UKRAIŃSKIEJ	93
Мишков В. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЛОКРИНИЦЬКОЇ ІЄРАРХІЇ СТАРООБРЯДЦІВ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	96
Шугасва Л. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ АНТИТРИНІТАРИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	97
Двойнінова О., Кушпетюк О. ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНЦІВ ПОРТУГАЛІЇ З МЕТОЮ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	99
Ворон Оксана ПРОПОВІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РКЦ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ «НОВОЇ СВАНГЕЛІЗАЦІЇ»	101
Докаш В. РЕЛІГІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА ІНТЕГРАТОР УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	104
Рудик О. СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ УКРІПЛЕНИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ	107
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Пословська А. АРХЕОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА У ВИВЧЕННІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ВОЛИНИ ДАВНЬБОРУСЬКОГО ЧАСУ	110
Баланович В. СВИНЦЕВІ ПЛОМБИ ДОРОГОЧИНСЬКОГО ТИПУ З ПЕРЕСОПНИЦІ	112
Терський С. ЛІТОПИСНА ПЕРЕСОПНИЦЯ У СИСТЕМІ МІСТ СХІДНОЇ ВОЛИНИ ОРДИНСЬКОГО ПЕРІОДУ (середина XIII–XIV ст.)	116
Ващук Д. ДО ПИТАННЯ ВОЛОДІННЯ ЗАМКОМ РІВНЕ РОДИНОЮ ОСТРОЗЬКИХ У СЕРЕДИНІ XVI ст.	121

Серебрякова О. МАНТИЧНІ ДІЇ З КІЛКАМИ В ОБРЯДОВІЙ ПРАКТИЦІ ЖИТЕЛІВ ЧЕРКАЩИНИ	124
Кривенко А. АПОТРОПЕІЧНА СЕМАНТИКА ВОДОХРЕСНОЇ ОБРЯДОВОСТІ У ВОЛИНЯН (НА ОСНОВІ ПОЛЬОВИХ МАТЕРІАЛІВ З СОКАЛЬЩИНИ)	126
Мельничук Д. ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ У ВОЛИНСЬКІЙ ЄПАРХІЇ (кінець XVIII-початок XX ст.)	128
Казначєєва Л. ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛИНСЬКИХ ГУБЕРНСЬКИХ ПРЕДВОДИТЕЛІВ ДВОРЯНСТВА	130
Трофімук-Кирилова Т. НАЙМ “ДОБРОВОЛЬЦІВ” ЯК СПОСІБ УХИЛЕННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД ВІД ВИКОНАННЯ РЕКРУТСЬКОЇ ПОВИННОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)	135
Чибирак С. ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ І ВОЛИНЬ: ДО 175-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ	138
Абрамчук О. СТАНОВЛЕННЯ ДУБЕНСЬКОГО ФОРТУ	140
Мосієвич Ю. ІСТОРИЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ВОЛИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	141
Поніманська Т., Доброчинська В. З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ (початок ХХ ст. – 1944 р.)	143
Федорчук С. ХМЕЛЯРСТВО НА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)	148
Переходько Н. АПТЕЧНА МЕРЕЖА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ (1921–1939 рр.): ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ	151
Іванов С. ОСВІТА НА ВОЛИНІ В РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 рр.)	154
Зек Б. УКРАЇНСЬКА ДОПОМІЖНА АДМІНІСТРАЦІЯ ЛУЦЬКА У РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ	157
Іценко О. ТРАГІЧНА ЗАГИБЕЛЬ ЕКЗАРХА АВТОНОМНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ АЛЕКСІЯ (ГРОМАДСЬКОГО)	160
Савчук П. РОЛЬ ПРОПАГАНДИ У БІЛЬШОВИЗАЦІЇ МАС У 1943-1945 рр.	163
Зиль В. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ВИМІР БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З НАЦІОНАЛІСТИЧНИМ ПІДПІЛЛЯМ НА ВОЛИНІ (1944-1950-ті рр.)	166
Сорочинська Т. СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ РІВНЕНЩИНИ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ	168
Гілевич І. ОСНОВНІ ГОСПОДАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ ПОЛІЩУКІВ У НАУКОВИХ СТУДІЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.	170
Ларькіна Л. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ КОМІСІЯМИ СПРІЯННЯ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕЛІГІЙНІ КУЛЬТИ У 60-80-ті рр. ХХ ст.	173
Чура О. РЕЛІГІЙНИЙ РЕНЕСАНС У ЛЬВОВІ НАПРИКІНЦІ 80-х ПОЧАТКУ 90-х рр. ХХ ст. У РЕЦЕПЦІЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ВЛАДИ МІСТА	175
Чура В. ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ РІВНЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КОМІТЕТУ КПРС-КПУ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ 80 – ПОЧАТКУ 90-Х рр. ХХ ст.	177
Біляковський П. ЗАМОЧУВАННЯ ХРЕСТІВ У РИТУАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ ВИКЛИКАННЯ ДОЩУ (ЗА ПОЛЬОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ З УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ)	180
Горошко Л. «ДОКИ ЩЕ НЕ РОЗСИПАЛАСЯ» (ОБРЯДОДІЇ З ВОДОЮ ПІД ЧАС НАРОДИН У ЧЕРКАСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ)	183
Немеєч В. ДЕРЕВЦЕ ЯК ПРЕДМЕТНО-СИМВОЛІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ВЕСІЛЬНОГО РИТУАЛУ: ВОЛИНСЬКО-ПОКУТСЬКІ ПАРАЛЕЛІ (НА МАТЕРІАЛАХ З РАДЕХІВСЬКОГО І БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНІВ)	185

Булга І. ФОРМИ ПРАВОСЛАВНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ СУЧАСНОЇ ВОЛИНИ: СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ	186
Грипич С. ІСТОРИЧНЕ КРАСЗНАВСТВО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)	189
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Патяка О. ШТАНДАРТИ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ: РИСИ ВОЄННО-САКРАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ	192
Тимчук І. ХРИСТІЯНІЗАЦІЯ ВЕЛИКОГО НОВГОРОДА	194
Сосновая Л. АЛЕНОРА АКВИТАНСЬКА - ВИДАТНА ЧИ ТИПОВА КОРОЛЕВА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ?	197
Лашта В. ЗАВОЮВАННЯ ЄВРОПЕЙЦІВ У ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ	198
Лашта І. КОЛОНІЗАЦІЯ ПІВДЕННОЇ І ЦЕНТРАЛЬНОЇ АМЕРИКИ В XV –XVII ст.	199
Петраускас Р. МЕЖДУ ВІЛЬНЮСОМ И КИЕВОМ: ЛИТОВСКИЕ ВЕЛЬМОЖИ ВО ГЛАВЕ КИЕВСКОГО ВОЕВОДСТВА В XV– НАЧАЛЕ XVI вв.	200
Самчук І. ДУХОВНО-СУСПІЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ СТАРООБРЯДНИЦТВА	204
Ціватий В. ДИПЛОМАТИЧНІ СИСТЕМИ ТА ІНСТИТУТИ ДИПЛОМАТІЇ ДОБИ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (XVI-XVIII ст.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	205
Константинов В. ОТНОШЕНИЯ МОЛДАВИИ И РЕЧИПОСПОЛИТЫ ВО ВРЕМЕНА ПЕРВОГО ГОСПОДАРСТВА ШТЕФАНА ТОМШЫ II (1611-1616)	208
Малов А. НЕВЕЛЬСКОЕ «СИДЕНИЕ» 1613–1619 гг.	210
Плюта Н. РОЗВИТОК КОЛОНІАЛЬНОЇ ІДЕЇ У ФРАНЦІЇ В НОВИЙ ЧАС	220
Зелена В. ЖІНОЧА ОСВІТА В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ІНІЦІАТИВА ДЕРЖАВИ ЧИ СУСПІЛЬСТВА?	223
Герштун А. ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ АНГЛО – БУРСЬКОЇ ВІЙНИ 1899-1902 рр.	225
Кондратюк М. Т. Г. МАСАРИК ЯК ВИРАЗНИК ІДЕОЛОГІЇ ЧЕСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ, ЦЕРКВИ ТА ШКОЛИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	228
Гнідик І. ПОЧАТКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄПІСКОПА СОТЕРА ОРТИНСЬКОГО У США	230
Вавуліч В. РОСІЙСЬКО-СЕРБСЬКА ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1915 рр.)	233
Богалейша С. ПРОЕКТИ СОЗДАНИЯ БЕЛОРУССКО-ЛИТОВСКОГО ГОСУДАРСТВА ВО ВРЕМЯ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	235
Кукса О. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В БІЛОРУСІЇ ТА В УКРАЇНІ В 1917-1920 рр.	237
Глібіщук М. ВІДДІЛ ПРОПАГАНДИ ПРИ УРЯДІ А. ДЕНІКІНА	238
Карповець Ю. ПРОБЛЕМА ДИТИНСТВА І МАТЕРИНСТВА В БЛОКАДНОМУ ЛЕНІНГРАДІ	240
Ворон О. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	242
Віруцька С. ЯНОШ КАДАР І ЧЕХОСЛОВАЦЬКА КРИЗА 1968 РОКУ	245
Постоловський Р. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПЕРІОДУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» У ПОГЛЯДАХ ЧЕСТМІРА ЦІСАРЖА	247

Яковлєва Д. ХАРАКТЕР ТА ОСОБЛИВОСТІ ІСЛАМСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ІРАНІ 1978-1979 рр.	249
Покляцька В. ДРУГА ХОЛОДНА ВІЙНА: ЗАГОСТРЕННЯ РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ (1979-1985 рр.)	251
Пилипенко В. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СРСР ЩОДО ІРАНУ В МЕЖАХ ІНІЦІАТИВ ООН, 1979 – 1989 рр.	254
Янчук О. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В ПОЛЬЩІ ЗА “КРУГЛИМ СТОЛОМ”. ДО 25-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ ОБ’ЄДНАННЯ УКРАЇНЦІВ В ПОЛЬЩІ	256
Галушка-Адайкін А. КРИЗА РЕЖИМУ «НОВОГО ПОРЯДКУ» В РЕСПУБЛІЦІ ІНДОНЕЗІЯ	258
Грубінко А. ПЕРІОДИ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ І БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС (1990-2014 рр.)	261
Грицай С. ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991 - 2011 рр.)	264
Андрощук І. ЧЕХІЯ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	267
Вавринюк А. DEMOGRAFIA WYBRANYCH PAŃSTW ŚWIATA JAKO INTERDYSCYPLINARNY OBSZAR BADAŃ	268

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

Конопка В. ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ХЛІБОРОБСЬКИХ МОТИВІВ У КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ	272
Хромова І. ЗНАКИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В НУМІЗМАТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ	275
Крайнік Ю. УНІВЕРСАЛИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО XVII ст.	278
Шамсутдинова-Лебедюк Т. СІМЕЙНО-ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ В ІСЛАМІ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ	280
Гончар О. ВПЛИВ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА НА СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ ДМИТРА БАГАЛІЯ	283
Бойко Ю. ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРАЦЬ ПРИСВЯЧЕНИХ ЖИТТЮ І ДІЯЛЬНОСТІ ЄВГЕНА ЧИКАЛЕНКА	285
Кравчук О. ПРОБЛЕМА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОБРАЗУ Г. РАСПУТІНА В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	289
Михальчук Р. ГОЛОКОСТ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	291
Білоус Н. «ПАКТ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ»	295
Сипко Б. ФРАНЦУЗЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МУСУЛЬМАНСЬКУ СПІЛЬНОТУ П’ЯТОЇ РЕСПУБЛІКИ	296
Мартинчук І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	299
Корнієнко Н. УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ВПЛИВ «РОСІЙСЬКОГО ФАКТОРУ» НА ПОЛІТИКУ США ЩОДО УКРАЇНИ у 2009-2012 рр.	302

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Давидюк Р. ОСТАРБАЙТЕРИ З РІВНЕНЩИНИ: МІЖ ДВОМА ТОТАЛІТАРНИМИ РЕЖИМАМИ	305
--	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	307
------------------------------------	-----

ЗМІСТ	309
--------------------	-----

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки РДГУ

Випуск 25

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів,
цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть
автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники.
Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання
Валерій Шеретюк

Комп'ютерна верстка
Вікторія Кравчук, Владислав Самсонюк

Обкладинка
Григорій Волохов

Підписано до друку 1.12.2014 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 65,1. Замовлення №164/1. Наклад 300

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;
0362-24-45-09; 068-025-067-4;
olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Княгині Ольги, 8

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. – Рівне: О. Зень, 2014. – 313 с.

ISBN 978-617-601-107-1